

## **d>c SES DEĞİŞİMİNE KASTAMONU AĞZINDAN ÖRNEKLER**

### **EXAMPLES FROM KASTAMONU DIALECT TO d>c PHONETIC CHANGE**

Semra CANAN\*

#### **Öz**

Türk dili zenginliğinin tespiti için Anadolu ağızlarının kayıt altına alınması oldukça önemlidir. Her yörenin kendine ait bir sözcük ve kavram dünyasının olmasının yanı sıra dilin yöreden yöreye farklılık göstermesi de dil araştırmacılarına eşsiz malzemeler sunmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızları içerisinde Batı grubunda yer alan Kastamonu ağızları da sahip olduğu kültürel ve tarihî özellikleri bakımından dil ve tarih araştırmalarının bütünlük sağlanmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Çalışmamızın konusunu birçok ağızda görülen fakat Kastamonu ağızında yoğun olduğu tespit edilen d > c ses değişimi oluşturmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarında d > c ses değişiminin çoğunlukla benzeşme sebebiyle ortaya çıktığı görülürken Kastamonu ağızında yoğun olması; çalışma neticesinde teşekkül noktası bakımından birbirine yakın olan seslerin değişimine ve birbirine tercih edilmesinde Kastamonu dış ünsüzü olan /d/'nin dış eti ön damak ünsüzü olan /c/'ye dönüşme temayülü gösteriyor olması şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu ses olayının tespiti ve tahlili ile Türkçenin gelişim ve değişim mantığına ışık tutmak ve yorumlamaya katkı sağlamak amacı hedeflenmiştir.

#### **Anahtar Kelimeler**

Türkiye Türkçesi ağızları, Kastamonu ağızları, ünsüz değişimi, d > c değişimi.

#### **Abstract**

It is so important to record the Anatolian dialects to determine the richness of Turkish language. Besides having different word and notion world of every region, language's showing difference from region to region present unique materials to linguists. Being in the West group of the Turkish dialects, Kastamonu dialect has also an important place in terms of its cultural and historical features and in providing integration for language and history researches. Subject of this study is about d > c phonetic change, which is seen in many dialects, but intensively determined in Kastamonu dialect. While in Turkish language dialects; the d > c phonetic change seen mostly because of assimilation, being intensive in Kastamonu dialect; is because of /d/'s change tendency to /c/ in result of the study in terms of association changing of the phonetics that are close and preferred one another. With the determination and analysis of mentioned phonetic issue, it is aimed to enlighten the development and change of Turkish language and provide interpretation opportunity.

#### **Keywords**

Turkish Dialects, Kastamonu dialect, consonant change, d > c change.

\* Arş. Gör., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, semraacanan@gmail.com



## GİRİŞ

### Çalışmanın Amacı

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalar 1940 yılından bu yana devam etmektedir. İl merkezli veya ilçe-yöre temelli gelişim gösteren çalışmaların birbirini tamamlayıcı ve birleştirici özellik göstermesi her bir ağız çalışmasının önemini daha da belirginleştirmektedir. Batı grubu ağızlarından olan Kastamonu (Karahan 2014: IX) da bulunduğu bölge dolayısıyla birçok araştırmacı tarafından incelemeye değer bulunmuştur. Bu noktada çalışmamızın amacı ölçünlü dilde /d/ iken ağızlarda /c/ olarak görülen kelimelerin Kastamonu ağızındaki yoğunluğunu göstermektir. Korkmaz, Bartın ve yöresi ağızını ele aldığı çalışmasında Kastamonu ve Bartın'ın kısmen bağlantılı olduğunu dile getirmiştir. Korkmaz bu bölgelerde görülen Kuman-Kıpçak ve Memluk-Kıpçak mevcudiyetlerine ait bulguların tespitiyle birlikte Bartın ve yöresine Kıpçak Türklerinin yerleşmiş olduğuna dikkat çeker. Bu yerleşim sonucunda da Kıpçakça unsurların Bartın ve yöresi ağızlarına etkisi olduğunu dile getirir (Korkmaz 1965: 236, 243). Bu çalışmamızda Kastamonu ağızındaki  $d > c$  ses değişiminin oluşum sebebi ve örnekleri ele alınacaktır.

### Çalışma Yöntemi

Kastamonu ağızı üzerine mevcut birçok çalışması bulunan Ergün Acar'ın çalışmaları yol gösterici olmuştur. Temel veriler Acar'ın *Kastamonu Yöresi Söz Varlığı* (2015) adlı kitabının taranmasıyla oluşturulmuştur. Daha sonra  $d > c$  değişiminin öteki ağızlarda görülüp görülmediğini tespit etmek amacıyla *Derleme Sözlüğü* taranmıştır.  $d > c$  ses değişimine örnek kelimelerin bulunduğu ağızların birbirinden farklılık arz etmesi ve Kastamonu ağızında yoğunluk göstermesi Kastamonu ağızı için bir farkındalık oluşturulması gerekliliğini doğurmuştur.

### İNCELEME

Kastamonu ve yöresine ait sözcük ve kavram dünyası birçok bakımdan önemli özellikler taşımaktadır. Ses olayları açısından çeşitli özellikler barındıran Kastamonu ağızının önemli özelliklerinden biri de  $d > c$  ses değişimidir. Talat Tekin Türkçenin hiçbir döneminde /d/ foneminin /ı/ veya /i/ önünde /c/ sesine dönüşmediği ve bu gelişmenin Moğolcaya özgü olduğunu belirtir (Tekin 2013: 102). Ergin'in "Konuşma gerçekleştirirken düşünmeye vakit yoktur. Konuşurken çok fazla düşünülmez o yüzden konuşma gelişigüzel oluşur." (Ergin 2013: 11) ifadesini göz önünde bulundurarak sesletim olarak birbirine çok yakın durmayan iki sesin değişikliğini dilin kendisine has özgür yapısının bir sonucu olarak yorumlamak mümkündür. Ağızlarda sözcüklerin yazı sistemindeki gibi kurallara bağlı olmayışı da ses olaylarının oluşumunu kolaylaştırdığı birçok araştırmacı tarafından kabul gören bir durumdur (Sağır 2002: 2).

$d > c$  ses değişiminin tarihî Türk lehçelerinde doğrudan bir örneğine rastlamak mümkün olmamıştır. Takibini Eski Anadolu Türkçesinden itibaren yaptığımız bazı kelimelerin o dönem metinlerinde /d/ sesi ile yazıldığı görülmüştür: *dazlak* 'kel' (Kanar 2011: 194), *dırmah* 'tırnak' (Kanar 2011: 210). Ancak Eski Anadolu Türkçesi döneminde *cır-* fiil kökünden *tırnak* < *dırmak* < *çımah* / *cınah* şeklinde gelişmesi muhtemel olan *çımah* 'pençe' (Kanar 2011: 180) *çmak* 'tırmalamak' (Kanar 2011:180) kelimelerine rastlanmıştır. Bu kelime fiil kökünün yansıma olması sebebiyle  $d < c$  özelliği göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesi sözlüğünde görülen *çeğiz*

'daira' (Kanar 2011:173) ve *çeğzindir- 'döndür-'* (Kanar 2011: 17) kelimelerinin *teğzin-> değiz-* (Clauson 1972: 488) şeklindeki oluşumu da *d > c* ses değişiminin varlığını gösterir niteliktedir.

Çağdaş lehçelerde /y/ sesinin /c'/ye dönüştüğü örnekleri görmek mümkünken /d/ sesi için böyle bir dönüşüm görülmemiştir. Kırım-Tatar Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde /c-/ sesinin /y-/ sesi karşılığında kullanıldığı bilinmektedir (Kasapoğlu Çengel 2012: 493, 825, Buran ve Alkaya 2013: 248, 325). Kelime başında /y-c/ meselesi bakımından Kumuk Türkçesi /y-/ temayülü gösterirken bazen de tercihin /c-/ olduğu görülür (Pekacar 2012: 948). Eski Türkçenin /y-/ ünsüzleri Hakas Türkçesinde çoğunlukla /ç-/ olmuştur (Arıkoğlu 2012: 1093).

#### **t > ç Ses Değişiminin Varlığı ve d > c Ses Değişimine Etkisi**

Tarihî ve Çağdaş Türk lehçelerinde *d > c* dönüşümün örneğine rastlanmamıştır. Fakat farklı hususiyetleri barındıran durumlarda /d/ sesinin değil de /t/ sesinin /ç'/ye dönüştüğü örnekler mevcuttur. Buran, Uygur Türkçesinde kelime başında yer alan /t-/ sesinden sonra '-iş, -uş' eklerinin gelmesi durumunda /t-/nin /ç-/ olduğu belirtir. Çağdaş lehçelerde görülen örnekleri "*tış > çış 'diş', tüş > çüş 'düş, öğle', tişi > çışı 'dişi', tüş- > çüş- 'düş-', tüşen- > çüşen- 'düşün-, anla-*" şeklinde sıralar (Buran ve Alkaya 2013: 200). Söz konusu son örneklerde /ş/'nin tesiriyle oluşan benzeşme görülse de *t > ç* ve *d > c* değişiminin birbirine kaynaklık ettiği fikrini doğurur. Tavkul Eski Türkçede önseste /t/ olarak görülen kelimelerin bazılarının Karaçay-Malkar Türkçesinde /ç/ olduğu bilgisini dile getirir. Bu durumun Çuvaşça ve Moğolca ile ilgili olduğunu belirterek şu örnekleri sıralar: *tırnaç > çirne* (Çuvaş T.), *tolga- > çulga- 'dolamak, sarmak', tolgan- > çulğan- 'dolanmak, sarılmak'* (Tavkul 2012: 898). Bu noktada çalışmada *t > ç* değişim örneklerinden *d > ç* değişim örnekleriyle bağlantılı olması durumunda yararlanması yoluna gidilmiştir.

#### **Derleme Sözlüğünde Görülen Örnekler**

Kuzeydoğu ve Batı grubu ağızlarında yaygın olmakla birlikte Türkiye Türkçesi ağızlarının birçoğunda görülen *d > c* değişimi Konya, Kayseri, Nevşehir, Isparta, Afyon, Manisa, Denizli, Aydın, İzmir başta olmak üzere birçok ağızda görülmüştür. Tespit edilen bu ses değişiminin bünyesindeki ünsüzlerden *d / c* seslerinden hangisinin aslî olduğu konusunda tartışmaya gidilmemiştir. Aynı kelime için /d/ ve /c/ seslerinin kullanımı arasında görülen bir tercih durumu da söz konusu olabilir. İki sesin tercih olarak kullanımında temayülün boğumlanma noktalarına yakınlık veya uzaklık derecesinden düşünüldüğünde seslendirmenin daha kolay gerçekleşmesi isteminden /c/ sesini doğurduğu da düşünülebilir. Sadece kelime başında ve kelime ortasında görülen bu ses değişiminin Derleme Sözlüğünde tespit edilen örneklerinden bazıları şu şekildedir:

Ses Olayının Görüldüğü Yer	Ses Olayı Görülen Kelime	Kelimenin Anlam/lar	Karşılıdığı	Kaynak
<b>Kelime Başı</b>	dırnah > cırnah <sup>1</sup>	tırnak		DS II, 935
	dınnaklamak/dırmalamak > cınnahlamak <sup>2</sup> / cırmalamak <sup>3</sup>	tırmalamak		DS II, 924
	duru > curu <sup>4</sup>	Özleşmemiş koyulaşmamış, sulu		DS II, 1018
<b>Kelime Ortası</b>	adıysam > acıysam <sup>5</sup>	Halbuki, oysa ki		DS I, 54
	dendik > dencik <sup>6</sup>	Kümes hayvanları ve kuşların kursağı		DS II, 1420
	gıd > gıc, gıç <sup>7</sup>	Bir ısırma dişle koparılan parça, lokma		DS VI, 2030
	gıdık > gıcık <sup>8</sup>	Saksağan.		DS VI, 2026
	gıdık > gıcik <sup>9</sup>	Kara karınca		DS VI, 2071
	gidiş- > giciş- <sup>10</sup>	kaşınmak		DS VI, 2073
	güdük > gücük <sup>11</sup>	Kısa bodur, gelişmemiş		DS VI, 2209
	Hindi > hinci <sup>12</sup>	Şimdi		DS XII, 4518
	keledoş > kelecoş <sup>13</sup>	Yağda kavrulmuş soğan, mercimek, ceviz vb. şeylerden yapılan bir çeşit yemek		DS VIII, 2726
	kıdı > kıcı <sup>14</sup>	Koyun keçi vb. hayvanların yuvarlak, katı pisliği		DS VIII, 2782
	midik > micik <sup>15</sup>	Meme		DS IX, 3197
	moduk > mocuk <sup>16</sup>	Deve yavrusu		DS IX, 3206
	şindi > şinci <sup>17</sup>	Şimdi		DS X, 3780

<sup>1</sup> Erzincan ve yöresi, Erzurum ağızlarında aynı anlamıyla var olduğu tespit edilmiştir.

<sup>2</sup> Kelimenin Bünyan-Kayseri ve Nevşehir ağızlarında görüldüğü tespit edilmiştir.

<sup>3</sup> *Cırmalamak* kelimesi birçok ağızda tespit edilmiştir: Dinar-Afyon, Alaşehir-Manisa, Kargı-Kastamonu bunlardan sadece birkaçıdır.

<sup>4</sup> *Duru* kelimesi *curu* ile benzer anlamda Burdur, Denizli, Aydın, Eskişehir, Amasya ağızlarında görülür.

<sup>5</sup> Konya ağızında her iki varyant da mevcuttur. *adıysam* aynı anlamda Yassıviran, Senirkent-Isparta, Tavas, Yeşilyuva, Acıpayam-Denizli, Bozdoğan-Aydın, Ödemiş köyleri, Kiraz köyleri-İzmir, İsmetiye, Alaşehir-Manisa, Ermenek-Konya, Milas-Muğla kelimenin görüldüğü ağızlardandır.

<sup>6</sup> Arpaçay-Kars ve köyleri ile Tutak-Ağrı ağızlarında tespit edilen kelime asıl şekliyle aynı anlamdadır.

<sup>7</sup> *Gıç* ve *gıc* varyantları bulunan kelimenin Ahlat-Bitlis, ve Erciş-Van ağızlarında varlığı tespit edilmiştir.

<sup>8</sup> Koyun, kuzu olarak görülen *gıdık* kelimesi, *gıcık* maddesinde saksağan anlamıyla Salihli-Manisa ağızında yer aldığı tespit edilmiştir.

<sup>9</sup> Aynı anlamda *gıcik* kelimesi Tefenni-Burdur, Balıkesir ve çevresi, İnegöl ve köyleri-Bursa, Biga, Tavşanlı -Kütahya ağızlarında görülmüştür.

<sup>10</sup> Kelimenin aynı anlamda Havza-Samsun, Düzce, Zile-Tokat başta olmak üzere birçok ağızda varlığı tespit edilmiştir.

<sup>11</sup> Bucak-Burdur, Sütçüler, Eğirdir-Isparta, Kızılhisar, Acıpayam, Çivril-Denizli gibi birçok ağızda varlığı tespit edilen kelimenin anlam olarak asıl hâliyle aynı olduğu görülmüştür.

<sup>12</sup> Kütahya ve yöresi, Zonguldak, Bartın, Karabük Kırşehir ve yöresinde aynı anlamda görülen *hinci* kelimesinin birçok ağızda varlığı tespit edilmiştir.

<sup>13</sup> Amasya, Bağlıca, Ardanuç-Artvin, Iğdır, Kayseri, Erciş-Van gibi birçok ağızda görülen kelime *keledoş* ile aynı anlamda verilmiştir.

<sup>14</sup> Kelimeye aynı anlamda sadece Kurşunlu-Çankırı, Kızılcahamam-Ankara, Ürgüp-Nevşehir ağızlarında görüldüğü bilgisi yer almaktadır.

<sup>15</sup> *Micçik*, *mid*, *midilik* varyantları bulunan kelimenin sadece Osmancık-Çorum ve Nevşehir ağızlarında varlığı kaydedilir.

<sup>16</sup> Aynı anlamda Karacaahmet, Beylerli-Düzce, İnköy, Alayunt-Kütahya ve Çankırı ağızlarında varlığı tespit edilmiştir.

<sup>17</sup> Kelimenin aynı anlamda Kayseri ve Niğde ağızlarında görüldüğü belirtilmiştir.

Değişimi gösteren örneklerin yanında incelenen diğer ağızlardan örnekler vererek söz konusu ses olayı benzeşme yoluyla ve herhangi bir sebebe bağlı olmadan görülen değişimler olmak üzere iki başlık altında verilmiştir:

### 1. Benzeşme Yoluyla Oluşan d > c Değişimi

Ağız çalışmalarının birçoğunda yer alan bu değişimin örneklerinden benzeşme yoluyla oluşanlarının sayısı oldukça fazladır. Bunların hepsini almaya gerek duymadık. Muğla ağz. *büççe* 'bütçe', *neccēḡ* 'netcēḡ < ne edeceksin' (Akar 2013: 71) örnekleri hemen her ağızda görülen cinstendir. Kastamonu ağz. *ceccel* < *deccal* (Acar 2008: 60) olarak karşımıza çıkan bir sözcükte d > c değişimi görülmektedir. Gerileyici benzeşmenin görüldüğü bu örnek sözcük başındaki d- > c- değişimi bakımından önemlidir. Kays. ağz. yer alan *ğurdala-* 'kurcalamak' (Bayraktar 2000: 200) örneği de sözcük başında ve sözcük içinde d > c ses değişiminin varlığını göstermesi açısından önemlidir.

### 2. Herhangi Bir Sebebe Bağlı Olmayan d > c Değişimi

Korkmaz dipnotta bu ses olayına seyrek rastlandığını ve Anadolu ağızlarında daha fazla görüldüğünü belirtir. Korkmaz'ın verdiği çirtik < tırtık, çomruk < tomruk, çırnak < tırnak, çirik < tirik, çang < tang, çap- < tap-, çaşkarun < taşkarun, çičire- < titire- < titre- örnekleri kayda değerdir (Korkmaz 1994: 62).

Türkçede 'saçı dökülmüş olan kimse, baş' (Dilçin 2013: 218; TS 1998: 535) anlamında kullanılan 'dazlak'; *tazlak* > *dazlak* kelimesinin Kast. ağzında başka bir varyantı da *cazlak* 'kel' (Acar 2015: 95) olarak karşımıza çıkar. Mal. ağzında da *cavlak* < *davlak* 'kel' örneği mevcuttur (Gülseren 2000: 391). *Kel* anlamında kullanılan dazlak kelimesinin DS'de /c/ sesi ile değil /d/ sesi ile yazıldığı görülmüştür (DS IV: 1477).

Kast. Ağzında *cırmala-* < *tırmala-* 'tırmala-' (Acar 2015: 103) ve *cırnak* < *tırnak* 'tırnak' (Acar 2015: 103) , Kırş. ağzında *cırmaḡ* < *tırnak* 'tırnak' (Günşen 2000: 57), Ordu ağzında *cır-* < *tır-* 'tırnaklamak' (Demir 2001: 338), Kast. *cırmuk* / *cırmık* < *tırmuk* 'tırnak izi' (Acar 2015: 103; TS, 1998: 404), Kays. *cırnaḡ* < *tırnak* 'tırnak' (Bayraktar 2000: 318), Kays. *cırnaḡla-* < *tırnakla-* 'tırnakla-' (Bayraktar 2000: 318), Ordu ağz. *cımala-* < *tırmala-* 'tırmala-' (Demir 2001: 338), Sin. *cıynakla-* < *tırnakla-* (Acar 2015: 28), Kays. *cırnaḡ* < *tırnak* 'tırnak' (Bayraktar 2000: 196) gibi sözcüklerin ortak özellikleri standart dilde t > d değişimi göstermeleridir. Eski Türkçede *tırnaḡ* olarak geçen (Clouston 1972: 551) kelimenin t/d ve ç/c'li şekilleri mevcuttur.

Mehmet Kara Konya ağzı hakkındaki yazısında *tırmık* 'tırnak beresi' kelimesinin halk ağzında *cırmık* 'tırnak izi' olarak görüldüğünü belirtir. Kara örneğini ses denkliliği yoluyla fonosemantik başkalaşma başlığı altında vermiştir (Kara 2011: 81). Biz bu kelimelerin de herhangi bir kurala bağlı olmaksızın bünyelerindeki /t/ veya /d/ seslerinin /c/'ye dönüştüğünü görüyoruz. 'cırmala-, cırmaḡ, cırmık, cımala-, cırnak' sözcüklerinde kökün yansıma *cır-* fiilinden meydana geldiği açıktır. Fakat /c/ sesinin boğumlanma açısından /d/ sesinden daha önde bulunmasının etkisiyle sesletimi kolaylaştırdığı da akla yatkın gelen değişme sebeplerinden biridir.

Mal. ağz. *taş-* 'sıvı maddeler içinde buldukları kaba sığmayacak kadar çoğalma ve kabarma yüzünden kenarları aşmak' (TS 1998: 2149)' sözcüğü için hem *çaş-* hem de *daş-* varyantı mevcuttur. Fakat ses olayları içerisinde gösterilmemiştir (Gülseren 2000: 391). Ses olayları içerisinde gösterilmemesinin taşıdığı herhangi bir karakteristik özellik olmaması ile paralel olduğu fikrindeyiz. Nitekim çalışmaların birçoğunda bu ses değişimi 'herhangi bir kurala

bağlı olmayan değişiklikler' ya da 'karakteristik olmayan diğer değişiklikler' şeklinde yer bulmuştur.

Binek veya koşum hayvanlarını koşturmak için söylenen 'deh' (TS 1998: 542) kelimesinin Kast. ağızındaki varlığı *cēh* olarak kaydedilmiştir (Acar 2015: 95). Ordu Aybastı ağızı üzerine yapılan ağız çalışmasında sürekli ünsüzler arasındaki değişimler içinde -d- > -c- değişimi adı altında *çimcük* 'çimdik' örneği verilmiştir (Aydın 2002: 32). Ankara ağızında görülen +DAn sonra edatının +CAn sonra şeklinde görülmesi ise dikkat çekicidir: *ağdarduhan sōna* 'boşalttıktan sonra (Akca 2012: 285//92)', *o biTdükÇen sōra* 'o bittikten sonra (Akca 2012: 286//123)', *hambara guyduhan sōra* 'ambara koyduktan sonra (Akca 2012: 286//114)'. Örneklerden yola çıkıldığında *d > c* değişiminin yanında *t > ç* değişiminin de varlığına işaret edilmektedir.

Uşak ili ağız. karakteristik özellik göstermeyen ve yaygın olmayan ses değişimlerinde -c- < -d- "'şinci' < şimdi" örneğini veren Gülsevin bu ses değişiminin belirli bir fonetik sebebi olduğunu ancak bu eğilimin yaygınlık ve tutarlılık göstermediğini belirtir (Gülsevin 2002: 76). III. Ağız bölgesi metinlerinde gördüğümüz "gağnıları ôle çizerdik 'kağnıları öyle dizerdik.'" (Gülsevin 2002: 348 /55-4) örneği dikkat çekicidir. *diz-* fiilinin *çiz-* şeklinde görüldüğü *çizele-* 'dize yazmak, manzume söylemek' örneğinin yanı sıra *cırnakla-* 'tırnakla yolmak, tırnaklamak' da görülür (Gülsevin 2002: 373, 74-75). *ciz-* < *diz-* örneğini Adana ağızında da görmek mümkündür. Seyrek görülen bir değişim olarak nitelendirilen bu ses değişimine *çencere*, *cırnakla-* örnekleri de verilmiştir (Yıldırım 2006: 137).

Kast. *curu* 'akışkan, çok sulu' (Acar 2015: 115), Sin. *curu* 'civık, özleşmemiş, çok sulu' (Acar 2015: 32), Esk. *curu* 'sıvı' (Canan 2008: 529), Esk. *curuyâ* 'sıvı yağ' (2008: 529) olarak gördüğümüz kelimenin bazı ağızlarda 'duruyâ' olarak kullanıldığı görülmüştür (Adıyaman/Gölbaşı ağızı). Aynı zamanda Kast. ağızında *cortu* sözcüğünün 'tortu' olarak verilmesi (Acar 2015: 112) bu sözcüğün *tor-* 'süz-, durult-' > *dor-* / *dur-* > *cur-* / *cır-* şeklinde gelişmiş olabileceği fikrini doğurmaktadır (Gülensoy 2011: 919).

Ağızlarda çok sık görülen *şimdi* > *şinci* / *şincik* değişimi *d > c* ses olayının iç seste de meydana geldiğini göstermektedir. Sıklıkla görülen bu ses değişiminin Kast. ağızında *şinci* (Acar 2015: 556), Uşak ağız. *şinci* (Gülsevin 2002: 53), Muğla ağız. *hinçi* (Akar 2013: 466), Z.B.K. ağızında *şinci* (Eren 1997: 41), Küt. ağızında *şinci* (Gülensoy 1988: 252), G.B ağızında *şinci* < *şindi* < *şimdi* (Korkmaz 1994: 121), Esk. ağızında 'hinci' (Canan 2008: 173); Ankara ağız. birçok varyantı olmak üzere *hincek*, *hinci*, *hincik*, *şinci* (Akca 2012: 606), Hat. ağızında *şincik* (Öztürk 2009: 454), Kırş. ağızında *şincik* < *şimdıcik* (Günşen 2000: 497), Amas. ağızında *sinci* < *şimdi* (Silahşör 2011:64), Ordu *şinci* < *şimdi* (Demir 2001: 88) mevcut olduğu tespit edilmiştir.

## SONUÇ

Günümüze kadar Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan araştırmalarda *d > c* değişimi üzerinde yeterince durulmamıştır. Çünkü Türkiye Türkçesi ağızlarında *d > c* değişimi sistemli olarak görülmez. Bu sebeple değişim çalışmalarda 'herhangi bir kurala bağlı olmayan değişiklikler' ya da 'karakteristik olmayan diğer değişiklikler' şeklinde yer alır. Ancak Kastamonu ağızlarında böyle bir ses değişiminin çokça görülmesi dikkat çekici bir durumdur. Bu ses değişiminin sebeplerini tespit etmek amacıyla Kastamonu ağızında ve Türkiye Türkçesinin diğer ağızlarında *d > c* değişiminin görüldüğü örneklerle yer verilmiştir. Bu noktada *t > ç* ses değişiminin *d > c* ses değişimi gösteren kelimelerde görülüyor olması /t/,/d/ > /ç/,/c/ değişiminin varlığını şüphesiz hâle getirirken; değişiminin çoğunlukla aynı ses özelliğini barındıran (*t ve ç*: tonsuz ünsüz, *d ve c*: tonlu ünsüz) yakın sesler arasında gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Türkiye Türkçesi ağızlarında *d > c* değişimi daha çok benzeşme sebebiyle ortaya

çıkılmaktadır. Ancak Kastamonu ağzında herhangi bir sebebe bağlı olmayan d > c değişmesi örnekleri de yoğun bir şekilde görülmektedir: *cēh* < *deh*, *cırmala-* < *tırmala-* 'tırmalamak', *cortu* < *tortu*, *curu* < *duru* gibi. Bu değişimin sebebi bizce teşekkül noktası bakımından birbirine yakın olan seslerin değişimine ve birbirine tercih edilmesinde Kastamonu dış ünsüzü olan /d/'nin dış eti ön damak ünsüzü olan /c'/ye dönüşme temayülü gösteriyor olmasıdır.



**KISALTMALAR**

ağz. :	Ağzı / Ağızları
DS :	Derleme Sözlüğü
Erk. :	Artvin Erkinis Ağzı
Esk. :	Eskişehir Ağzı
Kast. :	Kastamonu Ağzı
Kays. :	Kayseri Ağzı
Kırş. :	Kırşehir Ağzı
Mal. :	Malatya Ağzı
Sin. :	Sinop Ağzı
TS:	Tarama Sözlüğü

**KAYNAKÇA**

- ACAR, Ergün (2008), *Kastamonu Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı*, Trakya Üniversitesi, Edirne, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- \_\_\_\_\_ (2012), *Kastamonu ve Yöresi Ağızları*, Trakya Üniversitesi, Edirne, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- \_\_\_\_\_ (2015), *Kastamonu Yöresi Söz Varlığı*, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi.
- \_\_\_\_\_ (2015), *Sinop Yöresi Söz Varlığı*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- AKAR, Ali (2013), *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.
- AKCA, Hakan (2012), *Ankara İli Ağızları*, Ankara, TKAE Yayınları Dil Araştırmaları 04.
- ARIKOĞLU, Ekrem (2012), *Türk Lehçeleri Grameri, Hakas Türkçesi* [Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN], Ankara, Akçağ Yayınları.
- AYDIN, Mehmet (2002), *Aybastı Ağzı İnceleme-Metin-Sözlük*, TDK Yayınları.
- BAYRAKTAR, F. Sibel (2000), *Kayseri Merkez İlçe Ağzı (Metin- Gramer- Sözlük)*, Edirne, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- BOZ, Erdoğan (2006), *Afyonkarahisar Merkez Ağzı (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*, Gazi Kitabevi.
- BURAN, Ahmet (2011), "Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, p. 41-54.
- \_\_\_\_\_, Ercan Alkaya (2013), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, 9. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.
- DEMİR, Necati (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.
- Derleme Sözlüğü, [http://tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_ttas&view=ttas](http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas). (24.09.2016)
- ERDEM, M. Dursun ve Ramazan Bölük (2012), *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş- İnceleme- Metin)*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- EREN, M. Emin (1997), *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2013), *Türkçenin Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (1988), *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.
- \_\_\_\_\_ (2011), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü Cilt I A-N, Cilt II O-Z*, Ankara, TDK Yayınları.
- GÜLSEREN, Cemil (2000), *Malatya İli Ağızları (İnceleme- Metin- Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.
- GÜLSEVİN, Gürer (2002), *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.
- GÜNAY, Turgut (2003), *Rize İli Ağızları (İnceleme- Metin- Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.
- GÜNŞEN, Ahmet (2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)*, Ankara, TDK Yayınları.
- İLERİ, Canan (2008), *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları*, Ankara, TDK Yayınları.
- KANAR, Mehmet (2011), *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Say Yayınları.
- KARA, Mehmet (2011), *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, İstanbul, Kesit Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (2014), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, TDK Yayınları.
- KASAPOĞLU ÇENGEL, Hülya (2012), *Türk Lehçeleri Grameri, Kırgız Türkçesi* [Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN], Ankara, Akçağ Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1965), "Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması", *Türkoloji*



*Dergisi, Cilt: II, Sayı: I, 227-249.*

- \_\_\_\_\_ (1994), *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara, TDK Yayınları.
- ÖZTÜRK, Jale (2009), *Hatay Ağzı İnceleme- Metin- Sözlük*, Adana, Karahan Kitabevi.
- PEKACAR, Çetin (2012), *Türk Lehçeleri Grameri, Kumuk Türkçesi (939-1008)*, (Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN) 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU, Saim (2012), *Konya Ağzı Üzerine Araştırmalar*, Konya, Kömen Yayınları.
- SİLAHŞÖR, Ebru (2011), *Amasya Merkez Ağzı*, Erzincan Üniversitesi, Erzincan, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- TAVKUL, Ufuk (2012), *Türk Lehçeleri Grameri, Karaçay-Malkar Türkçesi* [Editör: Ahmet Bican ERCİLASUN], Ankara, Akçağ Yayınları.
- TEKİN, Talat (2013), *Makaleler II Tarihî Türk Yazı Dilleri*, Ankara, TDK Yayınları.
- YILDIRIM, Faruk (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I Giriş-İnceleme*, TDK Yayınları.